

GİRİŞ: Professor Bayram Allahverdiyev 1968-ci ildə “Orta əsr Azərbaycan kitabı”(XI – XVIII əsrlər) mövzusunda dissertasiya işi müdafiə edərək, filologiya elmlər namizədi alimlik dərəcəsi almışdır. Orta əsrlərdə Azərbaycan kitabının öyrənilməsi, tədqiqata cəlb edilməsi üçün böyük zəhmət sərf etmiş, xeyli sayda elmi məqalələr də çap etdirmişdir: “Orta əsr Azərbaycan kitabı” (1967); “Xəttatlar və kitab sənəti” (1968); “Каллиграфия и книжное искусство” (1968); “XVIII əsrin I yarısında Azərbaycanda əlyazma kitablarının bəzi xüsusiyyətləri” (1970) və s.

Qeyd edək ki, Azərbaycan kitabşünaslığının inkişaf etdirilməsində professor Bayram Allahverdiyev mütəsna xidmətləri olmuşdur. Bu problemlərlə bağlı mətbuat səhifələrində müxtəlif illərdə xeyli sayda əhəmiyyətli məqalələrlə çıxış etmişdir: “Azərbaycan kitabşünaslığının inkişafına dair bəzi mülahizələr” (1997), “Görkəmli Azərbaycan kitabşünas alimi Salman Mümtaz” (1999), “Azərbaycan kitabşünaslığının tarixinə bir nəzər” (2003), “XX əsr Azərbaycan kitabşünaslığına nəzəri baxış” (2008) və s.

Professor Bayram Allahverdiyev kitabşünaslıq elminin meydana gəlməsini belə izah edir: “Kitabın müxtəlif komponentlərinin formalaşması və inkişafı, onun müxtəlif aspektlərinin öyrənilməsini şərtləndirmiş, nəticədə kitab haqqında kompleks elm olan kitabşünaslıq meydana gəlmiş və inkişaf etmişdir” [7, s.7].

TƏDQIQATIN METODLARI: Professor Bayram Allahverdiyev öz tədqiqat əsərlərində Azərbaycanda kitabşünaslıq elminin tarixinin qədimliyini ön plana çəkmiş, Azərbaycan şairlərinin, filosoflarının, ziyalılarının və b. kitabşünaslığın müxtəlif sahələrinə dair söylədiyi fikirlərdən nümunələr göstərərək fikrini bir daha sübuta yetirmişdir. Bu kontekstdə məqalədə sistemli yanaşma, tarixilik, müqayisə və xronoloji təhlil metodlarından istifadə olunmuşdur.

ƏSAS HİSSƏ: Professor B.Allahverdiyev XIX yüzillik və XX yüzilin əvvəllərində Azərbaycanda kitabşünaslıq elminin zənginləşməsində mütəsna xidmətləri olmuş A.Bakıxanov, M.Kazımbəy, M.Ş.Vazeh, M.F.Axundov, H.Zərdabi, Ö.F.Nemanzadə, C.Məmmədquluzadə, S.Mümtaz, Ə.Ə.Səidzadə və başqa mütəfəkkir və şairlərin, yazıçıların ədəbiyyatşünasların əməyini xüsusi qiymətləndirmişdir. O qeyd edir ki, “Onlar kitab çapı, nəşriyyat işi, redaktə işi, kitab tərcüməsi, nəşrin bədii tərtibatı və poliqrafik icrası kitab və oxucu, kitabın təbliği və yayılması, kitabxana və biblioqrafiya işi və s. sahələr və problemlər üzrə qiymətli fikirlər irəli sürmüş, Azərbaycan kitabşünaslığında faydalı səhifələr açmışlar” [10, s.46].

XX əsr isə məlum olduğu kimi, inqilablar, müharibələr, dünya miqyasında siyasi və ideoloji sistəmlərin mübarizəsi, qarşıdurması və nəhayət, ilk sosialist dövləti kimi meydana çıxmış SSRİ-nin dağılması əsridir. Bu əsrdə cəmiyyət həyatında, hər bir xalqın həyat tərzində ciddi hadisələr, dəyişmələr baş vermişdir və bütün bunlar kitab tarixində təsirsiz qalmamış, bəlkə əksinə kitab nəşri əsrin bütün bu nəhəng, global hadisələrini əks edərək yaranmış, inkişaf etmişdir. Buna görə də XX əsrdə Azərbaycan kitab tarixi demək olar ki, yeni məzmun, yeni istiqamət kəsb etmiş, başqa sözlə yenidən yaranmışdır [12, s.6].

Qeyd edək ki, Bakı Dövlət Universitetinin İnformasiya və sənəd menecmenti fakültəsinin (əvvəlki adı: Kitabxanaçılıq-informasiya) nəzdində yaranmış “Kitabşünaslıq və kitab ticarətinin təşkili, sonradan “Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi”, hal-hazırda isə “Redaksiya-nəşriyyat işi” adı ilə fəaliyyət göstərən kafedranın yaranmasında, tarixi inkişafında və müasir tələblər səviyyəsində formalaşmasında professor B.Allahverdiyev mütəsna xidmətləri olmuşdur.

“Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi” elmi-nəzəri və təcrübi jurnalının ərsəyə gətirilməsində Professor Bayram Allahverdiyevin rolu: Professor Bayram Allahverdiyevin elmi fəaliyyətində xüsusi əhəmiyyətli nəşrlərdən biri kimi “Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi” elmi-nəzəri və təcrübi jurnalı qeyd etmək olar. B.V.Allahverdiyev bu jurnalı 2008-ci ildə təsis etmiş və özünün elmi redaktorluğu çap etdirməyə başlamışdır. Bu jurnal Azərbaycanda ilk dəfə olaraq məhz kitabşünaslıq və nəşriyyat işinin mühüm məsələlərini əhatə edən elmi əhəmiyyətli jurnal kimi işıq üzü görmüşdür. Jurnal ildə 4 dəfə nəşr olunurdu. Jurnalda maraqlı rubrikalar üzrə məqalələr dərc edilirdi. Həmin rubrikalar aşağıdakılardır: Kitabşünaslıq, Kitab nəşri problemləri, Kitabçılıq işi, Redaktə məsələləri, Mətnşünaslıq, Jurnalistika problemləri. Qeyd kimi də bildirək ki, 2008-ci ildə jurnalın №1, №2, №3, №4, 2009-cu ildə №1, 2010-cu ildə №1, №2, 2011-ci ildə №1, №2, №3, 2012-ci ildə №1, №2, №3, 2013-cü ildə №1, 2014-cü ildə №1, №2, 2015-ci ildə №1, 2017-ci ildə №1, 2018-ci ildə №1, №2, №3 sayları nəşr olunmuşdur. Hal-hazırda da jurnalın yeni seriyalı nəşrləri davamlı şəkildə çap olunmaqdadır.

Professor Bayram Allahverdiyevin ərsəyə gətirdiyi elmi əsərlər

Professor Bayram Allahverdiyevin əhəmiyyətli kitablarından “Kitablar haqqında kitab” kitabı 1972-ci ildə “Kitabşünaslıq” adlı monoqrafiyası isə 1974-cü ildə ADU nəşriyyatında 181 səhifə həcmində işıq üzü görür. Bu kitabda kitabşünaslıq elminin məqsədini, digər elm sahələri ilə əlaqəsini əsaslı şəkildə izah etmişdir. Kitabşünaslığın məqsədi

⁷³ Bakı Dövlət Universiteti Filologiyaüzrə fəlsəfə doktoru sevdaquliyeva@bsu.edu.az

kitabçılıq işinin inkişafını tənzim etmək, onun əsas inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirmək, vətən və xarici kitab nəşri sahəsindəki təcrübənin öyrənilməsi əsasında özünü təkmilləşdirmək, sosiologiya, psixologiya, pedaqogika və s. elm sahələrindən əldə edilmiş materialları inteqrasiya etmək, hər bir tarixi mərhələdə şəraiti və vasitələri üzə çıxarmaq, kitabın ideoloji mübarizə silahı, tərbiyə, təhsil, elm, texnika, mədəni tərəqqi, xalqlar arasında ünsiyyət vasitəsi kimi ictimai funksiyalarını öyrənməkdən ibarətdir [3, s.181].

Azərbaycanda kitabın tipologiyası problemi əsaslı cəhətdən ilk dəfə professor Bayram Allahverdiyevin elmi-tədqiqat əsərlərində və “Kitabşünaslıq” adlı dərs vəsaitində öz əksini tapmışdır. Doğrudur, alim özünün bu elmi əsərində müəyyən konkret bir sahəni təbiət elmləri və texnika sahələri üzrə kitabın tipologiyasını, onun əlamətlərini elmi şəkildə əsaslandırmışdır. O, bu kitabda yazır: *“Çap əsərlərinin təsnifləşdirilməsində nəzərə alınan əsas əlamətlərdən biri də məzmunudur. Çap əsərlərinin məzmununa görə ədəbiyyat bir çox növlərə bölünür. Deməli, ədəbiyyatın məzmununa görə növlərindən biri də təbiət elmləri, riyaziyyat və texnika üzrə nəşrlərdir. O qeyd edir ki, ədəbiyyatın təsnifləşdirilməsində nəzərə alınan ümumi əlamətlərdən*

biri də nəşrin formasıdır və buna görə də, ədəbiyyat nəşr növlərinə bölünür. Çap əsərlərinin nəşriyyat formasından asılı olaraq nəşrin növü, forması müəyyənləşir və bunlar aşağıdakılardır: kitablar, kitabçalar, dövrü nəşrlər (jurnallar, qəzetlər, bülletenlər), vərəqələr, plakatlar və s”.

Professor Bayram Allahverdiyevin növbəti əhəmiyyətli kitablarından biri “Müasir mərhələdə kitab ticarətinin təşkili” (R.Məmmədşad ilə birlikdə) adlanır. Bu kitab 1996-cı ildə 225 səhifə həcmində “Gənclik” nəşriyyatında işıq üzü görmüşdür. Kitabın redaktoru Məmməd Namaz; bədii redaktoru F.Əfəndi; texniki redaktoru L.Qarayeva, korrektoru D.Məlikovadır.

Kitabda mövzu altı fəsil daxilində qruplaşdırılmışdır: kitab ticarəti təşkilinin əsasları, kitab ticarətinin təşkilatı quruluşu, topdansa satış kitab ticarətinin təşkili, pərakəndə kitab ticarətinin təşkili, kitabxanaların kitab fondlarının komplektləşdirilməsinin təşkili, müasir dövr və kitab ticarətinin təşkili problemləri.

Professor Bayram Allahverdiyevin elmi yaradıcılığında ən mühüm əhəmiyyət kəsb edən tədqiqat əsəri “Ümumi kitab tarixi”dir. Bu kitab “Azərbaycan Milli Ensiklopediyası” NPB-də 2003-cü ildə 384 səhifə həcmində çap edilmişdir.

Professor Bayram Allahverdiyevin 2010-cu ildə müəllifliyi ilə nəşr edilən növbəti kitab “Bakı Dövlət Universitetinin nəşriyyatçılıq fəaliyyəti” adlanır. Bu kitab “UniPrint” nəşriyyatında, 144 səhifə həcmində çap edilmişdir [6, s.4].

Professor Bayram Allahverdiyevin “Kitabın tipologiyası” adlı iri həcmli monoqrafiyası 2017-ci ildə 578 səhifə həcmində “ÇapART” Nəşriyyat Evi tərəfindən işıq üzü görmüşdür [9, s.222].

NƏTİCƏ:

Məqələdə aparılan ümumi təhlillər nəticəsində məlum oldu ki, professor Bayram Allahverdiyev ömrünün böyük bir hissəsini kitabşünaslıq elminin inkişaf etdirilməsinə yönəldirmiş, bu sahə ilə bağlı xeyli tədqiqatlar aparmış, nəticədə isə fundamental əsərlər ərsəyə gətirmiş və bunun müqabilində qətiyyətlə deyə bilərik ki, Azərbaycan kitabşünaslıq elminin inkişaf etdirilməsində müstəsna xidmətləri olan dəyərli alimlərimizdən biridir. Apardığımız araşdırmalar nəticəsində bəlli olur ki, alim kitabşünaslıq və nəşriyyat işi sahəsində apardığı araşdırmalar əsasında yüzlərlə elmi məqalələr yazmış, dövrü mətbuat səhifələrində də tez-tez mövcud problemlərlə bağlı çıxış etmişdir. Əminliklə deyə bilərik ki, bu elmi məqalə professor B.Allahverdiyevin elmi əsərlərinə qiymət verən və onun yaradıcılığına tez-tez müraciət edən oxucu kütləsi üçün lazımlı informasiya mənbəyi olacaqdır.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Azərbaycan Kitabxana Ensiklopediyası / Baş red.: K. Tahirov. – Bakı: Zərdabi-Nəşr MMC. – 2015. – 632 s.
2. Allahverdiyev B.V. Kitablar haqqında kitab. – Bakı: “Gənclik”, 1972. – 96 s.
3. Allahverdiyev B.V. Kitabşünaslıq. – Bakı: ADU, 1974. – 181 s.
4. Allahverdiyev B.V. Müasir mərhələdə kitab ticarətinin təşkili (R.Məmmədşad ilə birlikdə). – Bakı: “Gənclik”, 1996. – 225 s.
5. Allahverdiyev B.V. Ümumi kitab tarixi. – Bakı: “Azərbaycan Milli Ensiklopediyası” NPB, 2003. – 384 s.
6. Allahverdiyev B.V. Bakı Dövlət Universitetinin nəşriyyatçılıq fəaliyyəti. Monoqrafiya. – Bakı: UniPrint, 2010. – 144 s.
7. Allahverdiyev B.V. Kitabşünaslığın əsasları. Monoqrafiya. – Bakı: UniPrint, 2011. – 446 s.
8. Allahverdiyev B.V. Kitabın tipologiyası. Monoqrafiya. – Bakı: “ÇapART” Nəşriyyat Evi, 2017. – 578 s.
9. Allahverdiyev B.V. Mətn nəzəriyyəsi: dərs vəsaiti (L.Q.Abasova ilə birlikdə). Bakı: “ÇapART” Nəşriyyat Evi, 2018. – 232 s.
10. Allahverdiyev B.V. Azərbaycan kitabşünaslığının inkişafına dair bəzi mülahizələrim // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: Elmi-nəzəri və təcrübi jurnal, 1997. – №1. – S.45-54.
11. Allahverdiyev B.V. XX əsr Azərbaycan kitabşünaslığına nəzəri baxış // Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal, 2008. – №1. – S.3-8
12. Allahverdiyev B.V. Heydər Əliyev və Azərbaycan kitab nəşri mədəniyyəti // Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal, 2008. – №2. – S.3-15
13. Allahverdiyev B.V. Milli kitab anlayışı haqqında mülahizələrim // Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal, 2008. – №2. – S.31-34
14. Allahverdiyev B.V. Kitab və oxucu // Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal, 2008. – №3. – S.3-20
15. Allahverdiyev B.V. Kitabın funksiyaları // Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal, 2008. – №4. – S.3-19
16. Allahverdiyev B.V. “Azərbaycan” nəşriyyatının kitab və dövrü mətbuat nəşrində yeri Azərbaycan nəşriyyatı 90 // Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal, 2009. – №1 (5). – S.26-33
17. Allahverdiyev B.V. Azərbaycanda kitab nəşri problemləri (1920-1940) // Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal, 2010. – №1 (6). – S.18-38
18. Allahverdiyev B.V. Nəşriyyat sistemi və Azərbaycan kitabının seriyalı nəşrləri // Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal, 2010. – №2 (7). – S.28-40
19. Allahverdiyev B.V. Kitab sənəti // Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal, 2011. – №1 (8). – S.3-12
20. Allahverdiyev B.V. Müstəqillik şəraitində kitabçılıq işinin müasir problemləri // Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal, 2011. – №2 (9). – S.3-10
21. Allahverdiyev B.V. Çap kitab sənəti // Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal, 2011. – №3 (10). – S.3-8
22. Allahverdiyev B.V. Azərbaycan kitab nəşri mədəniyyəti (1941-1960) // Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal, 2012. – №1 (11). – S.10-31
23. Allahverdiyev B.V. Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi kafedrası 20 ildə // Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal, 2012. – №2 (12). – S.3-16
24. Allahverdiyev B.V. Kitabların izi ilə // Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal, 2012. – №3 (13). – S.8-17
25. Allahverdiyev B.V. Azərbaycan texniki kitab tipologiyasının yaranması və formalaşması (1920-1940) // Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal, 2013. – №1 (14). – S.3-19
26. Allahverdiyev B.V. Azərbaycanda kənd təsərrüfatı kitabının tipologiyasının yaranması və inkişafı

27. // **Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal, 2014. -№1 (15). -S.3-13**
28. Allahverdiyev B.V. Mətnin quruluşu, növ müxtəlifliyi və təhlili // Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal, 2014. -№2 (16). -S.70-77
29. Allahverdiyev B.V. İncəsənət və sənətsünaslıq üzrə kitabın tipologiyası // Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal, 2015. -№1 (17). -S.3-16
30. Allahverdiyev B.V. Azərbaycan kitab tarixi fənninin nəzəri problemləri // Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal, 2017. -№1 (18). -S.5-11
31. Allahverdiyev B.V. Azərbaycanda müəllif, kitab və oxucu münasibəti tarixindən (XI – XVI əsrlər)
32. // **Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal, 2018. -№1 (19). -S.5-11**
33. Allahverdiyev B.V. Müasir dövrdə kitab nəşrinin vəziyyəti // Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal, 2018. -№2 (20). -S.19-26
34. Allahverdiyev B.V. "Avesta": öyrənilməsi, tərcüməsi və nəşri problemlərinə dair // Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal, 2018. -№2 (22). -S.6-12
- Quliyeva, S. Azərbaycan soraq-məlumat ədəbiyyatı: yaranması, müasir vəziyyəti və inkişaf perspektivləri.-Bakı, "Təhsil", -2006.-176 s.

Xülasə

Azərbaycan kitabşünaslığının inkişaf etdirilməsində professor Bayram Allahverdiyevin müstəsna xidmətləri olmuşdur. Professor B. Allahverdiyev kitabşünaslıq elminin dərin köklərini araşdıraraq bir çox əhəmiyyətli nəticələr əldə etmişdir. O öz elmi məqalələrində qeyd edir ki, kitabşünaslıq bu əsrin kitab tarixinə tamamilə yeni milli müstəqillik təfəkkürü səviyyəsindən yenidən müraciət etməli, onu yeni milli və ümumbəşəri dəyərlər əsasında öyrənməli və beləliklə XX əsrə başlanan XXI əsrin baxışını ifadə etməlidir. Azərbaycan kitabının tarixi varlığı və mövcudluğu məhz bu əsrdə bütün zənginliyi, bütün tarixi və ərazi hədudları ilə meydana çıxmış, özünü təsdiq edə bilmişdir. Belə bir cəhət də mühümdür ki, bu əsrin kitab tarixi xalqın öz milli özünüdərkli və müstəqilliyi uğrunda mübarizəsi dövrünün kitab tarixi olmuşdur. Bütün bu problemlər kitab məhsulunun məzmununu və mövzusunı təşkil etmişdir.

Yuxarıda qeyd olunan ümumi fikirlərə əsaslanaraq məqalədə Professor Bayram Allahverdiyevin yaradıcılığı kompleks şəkildə tədqiq olunmuş, yerli müəlliflərin əsərlərinə istinad olunaraq alimin kitabşünaslıq və kitabçılıq işi sahəsində əvəzis xidmətləri qeyd edilmişdir.

Açar sözlər. Kitabşünas alim, professor, kitabçılıq işi, əvəzis xidmətlər, fundamental əsərlər.

A SCIENTIST WHO DEDICATED HIS LIFE TO BOOKS AND LIBRARIAN WORK (Dedicated to the 85th anniversary of Professor Bayram Allahverdiyev)

Summary

Professor Bayram Allahverdiyev made exceptional contributions to the development of Azerbaijani bibliography. Professor B. Allahverdiyev has obtained many important results by investigating the deep roots of the science of bibliography. He notes in his scientific articles that bibliography should re-apply to the book history of this century from the level of thinking of national independence, study it on the basis of new national and universal values, and thus express the vision of the 21st century, which began the 20th century. The historical existence and existence of the Azerbaijani book appeared and proved itself in this century with all its richness, all its historical and territorial boundaries. It is also important that the book history of this century was the book history of the people's struggle for their national self-awareness and independence. All these problems formed the content and theme of the book product.

Based on the general ideas mentioned above, the work of Professor Bayram Allahverdiyev was comprehensively studied in the article, and the valuable services of the scientist in the field of bibliography and bibliography were noted by referring to the works of local authors.

Key words. Librarian scientist, professor, bookkeeping work, free services, fundamental works.

УЧЕНЫЙ, ПОСВЯЩАЮЩИЙ СВОЮ ЖИЗНЬ КНИГАМ И БИБЛИОТЕЧНОЙ РАБОТЕ (Посвящается 85-летию профессора Байрама Аллахвердиева)

Резюме

Профессор Байрам Аллахвердиев внес исключительный вклад в развитие Азербайджанской библиографии. Профессор Б.Аллахвердиев получил много важных результатов, исследуя глубокие корни библиографической науки. В своих научных статьях он отмечает, что библиография должна заново обращаться к книжной истории этого века с уровня мышления национальной независимости, изучать ее на основе новых национальных и общечеловеческих ценностей и таким образом выражать видение XXI века, с которого начался 20 век.

Историческое существование и существование азербайджанской книги проявилось и проявилось в этом столетии со всем ее богатством, всеми ее историческими и территориальными границами. Немаловажно и то, что книжная история этого века была книжной историей борьбы народа за свое национальное самосознание и независимость. Все эти проблемы сформировали содержание и тему книжного произведения.

Исходя из общих представлений, упомянутых выше, в статье всесторонне изучено творчество профессора Байрама Аллахвердиева, отмечены ценные заслуги ученого в области библиографии и библиологии путем обращения к трудам отечественных авторов.

Ключевые слова. Библиотекарь, профессор, бесплатные услуги, фундаментальные работы.